

exemplari monasterii Corbeiensis optima notæ ac duobus codicibus Colbertinis contulit, atque in lucem emisit Parisiis anno 1663. Quam præterea iterum atque iterum expolitam, exactamque denuo ad alios duos mss. colices quibus usus fuerat Pithœus, tertio in vulgus eduxit Parisiis anno 1684. Et hanc quidem postremam editionem Baluzianam reliquis multo præstantiorem prelo consignandam duximus.

IV. Porro non est hic omittendum, anno sæculi hujus 1729, eadem Salviani opera prodisse Pisauri studio ac labore Demetrii Barbulii, qui et Concordantias Salvianeas alphabetice dispositas adtexuit. Dolendum vero est editorem nobis obruisse Salvianum Massiliensem episcopum (a), quem tamen post Gennadium viri eruditissimi presbyterum tantum agnoscunt. Fictitium quoque Salviani episcopatum asseruit Larinus Amatius, in Vita seu potius Elogio ejusdem Salviani, quod ex nostri scriptoris epistolis concinnatum sub initium præfate Barbulianæ editionis occurrit (b). Neque vero excusatur uterque auctoritate magni Baronii. Ille quidem alique plures cum eo Salvianum Massiliensem episcopum appellarunt (c), decepti nimirum mendosis editionibus Gennadiani operis de *Viris illustribus*, quas Erasmus et Marianus Victorius inter Hieronymianam evulgarant, ubi perperam ex prava lectione titulo ejusmodi honestatur presbyter Massiliensis. Verum postquam a viris doctis Pagio (d), Tillemontio (e) atque Historiæ litterariæ Gallicæ scriptoribus (f), ut cæteros omittamus, error detectus

(a) Barbul. in inscript. edit. Pisaur.

(b) Larin. Amat. Vit. Salv. pag. ix.

(c) Baron. ad ann. 428, §§ 1 et 11.

(d) Pagi. ad ann. 490, § 20.

(e) Tillem. Mém. eccl. tom. XVI, pagg. 494 et 747, not. 5, sur Salvien.

(f) Hist. littér. de la France, tom. II, pag. 521.

(g) Lar. Amat. l. c.

mendumque sublatum palam fuit; mirari subit enim vero Barbulium ejusque comitem Amatium in tanta luce adhuc cæcutire potuisse.

V. Sed nondum dimittendus laudatus Amatius. Nostra enim interest in eo quod contexit Salviani Elogio, aliud neque sane leve ipsius detegere erratum. Nimirum, Gallum quidem fuisse Salvianum assentitur ille (g): quæ vero ex Galliarum urbe ortum traxerit haud satis liquere arbitratur. Quin et Baluzium non sibi admodum constare asserit, dum sub initium voluminis Salvianum *audacter* Gallum proclamans, postmodum in notis patria fuisse Agrippinensem astruit. Quod equidem a viro erudito nollem dictum. Optimo namque sibi constat Baluzius, et Gallum natione scriptorem nostrum statuens, et patria fuisse Agrippinensem conjiciens: quod nos quoque sub initium hujus capituli affirmavimus, cum ipsum Baluzium, tum alios eruditione præstantes viros assectati (h). Non animadvertit Amatius, Coloniam Agrippinam, qua tempestate florebat Salvianus, in solo Gallico sitam fuisse: quam scilicet, imperii viribus debilitatis et accisis, Romanis advenit occupavitque Childericus Francorum rex; eamque regni sui sedem constituit Sigibertus senior cognomento Claudus: quo sublato Clodoveus magnus reliquis ditioribus suis adjunxit, uti narrat Gregorius Turonensis (i). Verbo, Colonia Agrippina principibus Franci Merovingicæ stirpis paruisse comperitur. Qua de re fusius Hadrianus Valesius (j) et Dionysius Sammarthanus (k).

(h) Tillem. l. c. pag. 182; Hist. littér. de la Fr. l. c. pag. 517.

(i) Greg. Tur. Hist. Franc. lib. II, cap. 11.

(j) Hadr. Vales. Rer. Franc. lib. V, tom. I, pagg. 235, 236.

(k) Dion. Sammarth. Gall. C. rist. nov. tom. III, pag. 620.

SCHOENEMANNI NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA IN SALVIANUM.

(Biblioth. hist. lit. Patrum. Lat. tom.

§ I. Vita.

Gravissimi hujus atque elegantissimi scriptoris patria Gallia fuit, quique Colonie Agrippinæ natam existimant, argumentis sane haud improbabilibus nituntur. Certe Trevirensis non erat, sed propinque civitatis, quæ non ut Treviri excidium a Barbaris passa erat, sed tantum vectigalis reddita fuerat. Ac propterea quodammodo ad eam sententiam quæ Agrippinensem eum statuit, facere videntur verba ipsius in epistola prima, qua adolescentem quemdam Agrippinæ ortum et propinquum suum commendat. Tametsi vero Treviris non ortum debuerit, fortasse tamen, quod magis est, ingenii cultum et optimarum rerum cognitionem ab ea urbe repetebat. Adeo enim Treviros novit, moresque civium omniaque eorum studia tenet, ut haudquaquam a veritate absortum sit, si aliquantisper studiorum causa in ea civitate, qua

nulla magis tunc temporis in Gallia litterarum studis floruit, egisse statuamus. Num ab initio Christianus fuerit Salvianus haud liquet. Fuisse quidem volentem, cum ex eadem provincia, cujus metropolis erat Colonia Agrippina, uxorem deceret Palladium Hypatii cujusdam ac Quietæ paganorum filiam, quam ipse postea non solum ad fidem Christianam amplectendam pellexit, sed etiam unica tantum suscepta filia, Auspiciola nomine, adduxit ut continentie vota se cum ipso astringeret, et vitam colibem in matrimonio ageret. Graviter hoc tulit socer ejus Hypatius, qui masculam sibi ex ea filia prolem speraverat, adeoque Salviano et filie succensuit, ut per septem integros annos, ex quo ab eo ille discessisset, nec videret eos, nec litteras ad eos scriberet. Quibus elapsis cum ipse quoque Christo nomen dedisset, Salvianus, qui jam causas odii apud socerum cessasse vi-

deret, denique per litteras non conscientia culpæ sed ratione et officio charitatis et ut nullam penitus offensionem locum relinqueret, veniam oravit et haud dubie impetravit. Habebat autem cum istis litteris scriberet, procal a sacere, et nisi forte in insula Lerino, certe in provincia Niemenensi, in qua presbyteri etiam dignitatem, nempe in Ecclesia Massiliensi suscepit, prebatissimorum istius regionis virorum, relictis Monorati, qui postea Arelatensis episcopus fuit, Eucherii, Agrocii Antipolitani, Salonii et Verani filiorum Eucherii, quos juvenes in disciplina habuit, amicitia et gratia sublevatus. Episcopatum nunquam adeptus est. De obitu ejus non constat; novimus autem vivendo eum attigisse Gelasii Romani tempora.

§ II. Scripta.

Supersunt hodie ex pluribus quæ Gennadius recenset Salviani scriptis,

I. *Adversus Avaritiam libri quatuor ad Ecclesiam catholicam*, quos sub Timothei nominis evulgavit circa annum 440.

II. *De Gubernatione Dei et de justo Dei proventique judicio libri*, qui etiam inscribuntur *de Providentia*. Opus primum, scr. tempore incursionis Barbarorum in imperium Romanum, a. 451, aut 452, aut, ut Benedictini malunt, a. 455.

III. *Epistolæ novem familiares*

Deperditæ sunt: *De Virginitatis bono ad Marcellum libri III*; *De eorum præmio satis faciendo (a) ad Salonium episcopum liber I*; *Expositionis extremæ partis libri Ecclesiasticæ ad Claudianum episcopum Viennensem liber I*; *De principio Genesis usque ad conditionem hominis liber I*, versibus compositus quasi *Hexameron* Græcorum more; *Homiliae plures*; *De Sacramentis libri I (b)*.

Sixtus Senensis per incuriam Salviano tribuit opus *Anticimenon* incerti auctoris quod cum Salviano primus edidit Jo. Al. Brassicanus Basileæ 1530.

§ III. Editiones.

Librorum Salviani quos modo enumeravimus, a tenatis litteris et inventa arte typographica alteri quasi parentes exstiterunt eosque in locum primi vindicarunt Jo. Suardus, Jo. Alex. Brassicanus et Petrus Pithæus. Prior scilicet librorum IV de Avaritia in lucem extulit Basileæ a. 1528. Alter duobus annis post libros VIII de Gubernatione Dei ibidem ex officina Frobeniana emisit, quibus post longius intervallum tertium denique addidit opusculum *Epistolarum* librum, Pithæus. Quæcumque exinde Salvianus doctorum virorum ingenii debuit, eorum gratia ad Pithæum eundem, Conradum Rittershusium et Stephanum Baluzium redit. Pithæus quippe non solum epi-

scoporum libro opusculorum Salviani numerum auxit, sed omnes simul ejus lucubrations ex fide mss. expressas dedit, et quamvis non multos sectatores nactus est, meruit tamen, ut Baluzius, qui centum aliis potior est, cum probaret, et, ni justæ rationes superarent, sequeretur. Rittershusii opera, docta quidem et utilis, haud diu viguit, nec Germania egressa est. Post Baluzium denique aut nihil amplius in Salviano desideratum fuit, aut nemo saltem cum eo doctrinam suam ingeniumve componere ausus est. Tres igitur commode editionum Salviani ætates describi possunt, prima ab anno 1528 ad annum usque 1580, per quam libri de Avaritia cum libris de Gubernatione Dei conjuncti sunt et ubique Brassicani notæ addi consueverunt. Neque vero post Pithæam recensionem prius textus describi cessavit. Altera ætas ab editione Pithæi facta Paris. apud Seb. Nivellium 1580 porrigitur usque 1663, eamque quasi ex æquo possident Pithæus et Rittershusius. Sed Pithæam repetitiones longe archetypo suo deteriores factæ sunt. Rittershusii editio prodit primum a. 1641 cum immenso commentario et textu in quibusdam locis ex ingenio feliciter emendato, et recusa est a. 1623 cum proluxa accessione. In tertia solus regnat Baluzius, qui non semel quidem, sed primo a. 1663, et iterum 1669 tertioque a. 1684, textum Pithæi cum pluribus iisque optimis mss. exemplaribus contulit novamque ita constituit, ut sola jubeente mss. auctoritate immutaret, emendationesque suas notis egregiis munivit. Hæc Baluziana recensio quoties ab eo tempore repetita fuerit, docebant sequentes *Annales*.

SECVLO XVI.

1528. *Basileæ, apud Henric-Petri*; in-fol. Timothei episcopi ad Ecclesiam catholicam toto orbe diffusam et Salviani episcopi Massiliensis in librum Timothei ad Salonium episcopum præfatio; in *Antidoto contra diversas hæreses Jo. Suardi*, 181, 202.

1530. *Basileæ, in officina Frobeniana*; in-fol. D. Salviani Massiliensis episcopi, de vero Judicio et Providentia Dei, ad S. Salonium episcopum Viennensem libri VIII, cura Jo. Alexandri Brassicani jureconsulti editi ac eruditè et cum primis utilibus scholiis illustrati. *Anticimenon libri III*, in quibus quæstiones veteris ac novi Testamenti, de locis in speciem pugnantibus, incerto autore. *In fine*. Basileæ, in officina Frobeniana, per Joannem Hervagium, Hieronymum Frobenium et Nicolaum Episcopium, mense Augusto, anno MDXXX.

Joannes Alexander Brassicanus jureconsultus et linguarum professor primum Tubingensis post Vindobonensis, vir de bonis litteris sua ætate meritissimus, præter alios multos antea non excusos Græco-

(a) Sunt hæc ex Gennadio c. 67, quod totum est corruptissimum. Alii legunt *De eorum merito satisfactionis*, visio obsecro. Trithemius c. 175, haud dubie quia non intelligeret, laudat simpliciter *ad Salonium episcopum librum unum*; mox in duos distinxit expositionem in Ecclesiasticam et librum ad Claudianum.

(b) Sic Trithemius. Gennadius recitat, *homilias epi-*

scopis factas multas, sacramentorum vero quantas nec recorder; quorum loco laudat Trithemius *Homilias ad episcopos factas lib. I*; *De Sacramentis lib. I*; *Homilias plures ad populum lib. I*. Caterum quæ de versibus in Genesim refert Gennadius, sic intelligi debent, ut nos exposuimus.

Latinosque auctores, etiam hoc Salviani opus primum in publicum extulit et Christophoro a Stadion Augustensi episcopo nuncupavit (a). Triste tum orbi præbebat spectaculum Hungaria a Turcis devastata. Inter innumera vero publica privataque bona, quæ furor eorum assumpserat, fuit etiam celebris illa et libris ex omni scriptorum genere confertissima bibliotheca Budensis, a Matthia rege sumptibus non æstimandis instructa. Sed cum nemo non paulo doctior gravi hac jactura commovebatur, acerbissimum tamen eo dolorem Brassicanus sensit. Viderat enim istos thesauros præsens Budæ in comitatu legati Cæsarei et non tantum viderat, sed totum sese in eos abdidit. Ipse quoque regis Ludovici munificentia auctores quosdam Græcos consecutus erat et aliorum fortasse cum Græcorum tum Latinorum apographa sumpserat. Inter hos nescio an Salvianus fuerit. Certe in præfatione ad episcopum Augustanum (signata *Viennæ Austriæ, Martii die 1, anno 1530*) non tam de Salviano, ejusve ms. aliquo unde ederet exemplari, aut de sua ipsius in edendo opera disse-ruit, quam litterarum ex amissa illa bibliotheca calamitatem deplorat; et ut sensim ad hoc argumentum lectores quasi præpararet, e longinquo de bibliophilia et tam litteratis quam principibus viris librorum colligendorum studio insignibus sermonem instituit, sub finem vero complures, qui sibi in bibliotheca sua restarent et quos aliquando editurus esset libros veteres, maxime Græcos, denominat, ex quibus aliqua, veluti libros Geoponicorum lucem postea vidisse novimus. Præfationi subjungitur carmen hendecasyllabum non minus ac illa prolixum nec cultissimum sane, quo eidem viro Salvianum inscribere se ac dedicare profitetur. Annotationes ejus, quæ proxime post Salviani libros subjiciuntur, verba maxime et formulas loquendi, imprimis quæ nove dicta sunt illustrant ac multiplici et egregia in utriusque lingue auctoris lectione commendantur.

Cæterum non omitti debet, *Ἀκριβοῦς* libros incerti auctoris, quos una cum Salviani opere hic evulgandos dedit Brassicanus, nonnullos parum attentos fefellisse, ut ipsius Salviani crederent.

1556. *Basileæ, apud Henric-Petri; in-fol.* Timothei episcopi ad Ecclesiam catholicam toto orbe diffusam L. IV, et Salviani præfatio in eundem; in *Joannis Heroldi Hæresiologia*, pagg. 579 - 615.

1564. *Romæ apud Pautum Manutium Aldi F. in ædib. Pop. Rom.; in-fol.* Salviani episcopi Massiliensis de vero Judicio et Providentia Dei libri VIII, cum *Maximo, Paciano, Sulpicio, Dorotheo Tyrio et Ilay-*

(a) Accuratius quam plerumque solet, de hoc Brassicano commentatus est *Hendreich in Pand. Brandenb.* Diversus, ut ibidem discimus, ab eo fuit *Jo. Ludovicus Brassicanus*, non ætate quidem et patria, sed studiis quodammodo et conditione. Nam *J. U. Doctorem* appellat et *Tubingensem* fuisse suspicatur. Quod si verum est, vide an germanus Alexandri fuerit et ambo patrem habuerint Joannem Brassicanum, quem Alexander in fine præfationis ad Salvianum scribit iisdem quondam studiorum sacris cum Christo-

phoro Halberstattensi, a junctis in tres posteriores *Petri Galesinii* notationibus.

Hujus editionis jam aliquoties incidit mentio. Salviani libri pertingunt ad *paginam* usque 81. Appictæ sunt in marginibus variantes aliquot lectiones.

1575. *Parisiis, apud Mich. Sonnum; in-fol.* Salviani... de vero Judicio, Providentia et Gubernatione Dei libri VIII. *It.* libri IV ad Ecclesiam catholicam Timothei nomine; in *Bibl. PP. Bigneana.*, t. III, p. 240 seqq.

Parisiis, apud Hieron. Marnes et Guil. Cavelat; in-12. Salviani... de vero Judicio et Providentia Dei libri VIII [*It.* libri IV ad Ecclesiam catholicam], cum præf. et scholiis Brassicani. *Cat. Bibl. Bodlei.* Nescio equidem solane Brassicani editio sit recusa, an et libri IV *contra Avaritiam* additi sint. Utrum verum sit, perperam tamen a Benedictinis inter Operum editiones recensetur.

1580. *Parisiis, apud Sebast. Nivellium, sub Ciconiis, via Jacobæ; in-8.* Salviani Massiliensis presbyteri de Gubernatione Dei et de justo præsentie ejus Judicio libri VIII, ad S. Salonium episcopum. *Ejusdem Epistolarum lib. I, nunc primum editus.* Timothei nomine ad Ecclesiam catholicam lib. III. *Ex Bibliotheca P. Pithæi J. C.*

Raræ in marginibus comparent lectiones a textu impresso variantes; ad calcem vero subjectæ sunt *variarum lectiones partim ex veteri codice, quæ tamen certo judicio in textum receptæ non sunt, quædam etiam operarum negligentia omisæ, partim ex vulgatis editionibus, quæ et ipsæ ferri possunt.* Summa quatuor foliorum est, in his paucissimæ Epistolæ, plurimæ ultimum opus respiciunt. In iisdem etiam affirmat, nihil in his libris conjecturis datum, totum ex fide vetustissimi et emendatissimi codicis transumptum esse. Accedit index rerum et verborum scitu dignorum. In præfatione Pithæi ad *Nicolaum Fabrum* regis consiliarium (data *Lut. Paris. non. Octob. feriis vindemiatis. a. d. d. LXXIX*) de maturo religionis Christianæ in Galliis cultu atque ubere scriptorum Christianorum in iisdem proventu disputat.

Privilegium regium signatum est d. 24. Mart. a. 1579. Observari autem meretur, quod de prima hac Pithæi editione jam Baluzius commemorat, eam ob raritatem suam manuscripto codice comparari posse ac nusquam prostare venalem.

1589. *Parisiis; in-fol.* Salviani Massiliensis episcopi de vero Judicio et Providentia Dei libri VIII. *Ejusd.* ad Ecclesiam catholicam toto orbe diffusam libri IV. In *secundâ Bibl. PP. Bign. ed.* tomo V, p. 161 seqq.

phoro Stadione initiatum et ab eo sinceriter amatum et benignitate perpetua sublevatum fuisse. Joannis autem Brassicani ejusdem prædicatione Tubingensis meminit *Merkhoff in Polyhist.* p. 247, qui fortasse non alius fuit ab eo, quem inter Tubingensis academice doctores recenset *Bock in Hist. Acad.* illius § 85, p. 45, quemque non recte cum Jo. Alexandro Brassicano confundit *Celeb. Saxius in Onom. Litt.* III, 82. Observa tamen, quod et noster se iusum *jurisconsultum* appellet.

1594. *Parisiis, apud Hieronymum de Marnef, et A Viduam Guilielmi Cavellat, sub Pelicano, Monte D. Hilarii; in-12.* D. Salviani Massyliensis episcopi de vero Judicio et Providentia Dei ad S. Salonium episcopum Vienhensem libri VIII. Cura Jo. Alexandri Brassicani J. C. editi ac eruditis scholiis illustrati. Accessit ejusdem Epistolarum lib. I, nunc primum editus. Ejusdemque ad Ecclesiam catholicam sub Timothei nomine lib. III. Cum indice rerum ac verborum locupletissimo.

Brassicani editio tota est recusa, eique additus index recens confectus, reliqua alterum quasi volumen constituunt, non titulo quidem novo, sed nova paginarum serie a priori secreta. Atque hæc indice carent. Verba nunc primum editus ad Epistolarum librum in titulo adjecta, absque docto a Pithæci editione transcripta videntur.

SECCULO XVII.

1608. *Parisiis; in-12.* Salviani episcopi Massiliensis de Gubernatione Dei lib. VIII, et Epistolæ; cum annotationibus Joannis Brassicani ex Bibliotheca Pithæci. *Bibl. Barberin.*, t. II, p. 559. Si Pithæcana editio hic repræsentatur, non deesse potest opus tertium contra Avaritiam.

1609. *Treviris; in-4.* Salviani... Epistolares libri IV, ad Ecclesiam catholicam, adversus Avaritiam, cum Annot. J. Macherentii. Sbc. J.

Contulit Baluzius ad editionem tertiam, sed non admodum magnum exinde fructum percepisse se testatur. Nullum enim vetustum codicem habuit, cum quo libros istos conferret Macherentius, et pleraque C

1610. *Parisiis; in-fol.* Salviani episcopi Mass. de vero Judicio, etc. In *Bibl. PP. Bign. repetita editio*. Tomo V, pag. 125 seq.

1611. *Altorfii, in Academia Reip. Norimbergensis apud Cunradum Agricolum; in-8°.* Salviani Massiliensis opera: ad Ludovicum XIII, Franc. et Navarr. regem christianissimum. Curante Cunrado Rittershusio J. C. qui et Librum Commentarium adjecit.

Salviani Operum tomus alter, in quo sunt libri quatuor adversus Avaritiam. Ad illustriss. principem Philippum II, Stetini Pomeranice ducem, etc. Recensente et impressionem procurante Cunrado Rittershusio.

Cunradi Rittershusii J. C. Liber Commentarius in D Salvianum Massiliensem: Ad Universitates atque Academias Germanicæ.

Clarum quam maxime ab eruditione sæculo xvi fuit nomen Rittershusii, atque nunc etiam pretio suo non carent doctæ ejus, quas in varios tam Græcos quam Latinos auctores scripsit, annotationes. Sed aptiores vix ullas, quam in Salvianum condidit, quippe qui scriptor, dum mores et ingenia suorum temporum describit, ex iis maxime auctoribus, quibus legendis se cum aliis sæculi sui doctis hominibus per legum studium penitus dederat Rittershusius, atque ex ipsis adeo legibus per illam ætatem scriptis frequenter lucem aurit et eodem refundit. Manu-

scripta exemplaria non habuit, sed ingenii felicitate, sermonisque Latini, qualis sæculo v fuit, peritia et lectionis copia non raro hanc penuriam compensavit. Certe Steph. Baluzius in præfatione editionis suæ affirmat, Rittershusium aliquot in locis Salvianum satis feliciter emendasse, et in notis sæpius conjecturas ejus colicum vetustorum auctoritate firmari monet, ejusque interpretationes haud raro adoptat. Videamus ergo, qui editionis ipsius ordo sit ac distributio.

Primo tomo insunt de Providentia libri et Epistolæ, quibus proximo loco subjicitur *index rerum et verborum*, mox *Joannis Trithemii tractatus de Providentia Dei ad Divum Maximilianum I imperatorem*, postremo *Admonitio Conr. Rittershusii de confusione sæda et perturbatione aliquot locorum Satriani lib. VII et VIII, a librariis commissa cum Catalogo aliquorum auctorum, qui de Providentia scripserunt.* Præcedit dissertatio de Vita Salviani, simulque generali argumento librorum VIII; de Providentia, Gubernatione ac Judicio Dei; et Demonstratio, quod libri IV, sub nomine Timothei editi, ipsius sint Satriani. Per occasionem etiam de superioribus editoribus sit judicium. Sequuntur *Testimonia et Elogia de Salviano*, nimirum *Gennadii* (cum annotatione Rittershusii), *Chronologie Antissiodorensis*, *Addonis Viennensis*, *Hilarii Arlatensis*, *Jo. Jov. Pontani*, *Joannis Trithemii*, *Jo. Alex. Brassicani*, *Jos. Scaligeri*, *Petri Pithæci*, quibus Brassicani versus et præfatio, item præfatio Pithæci interseruntur. Succedunt gratulationes in prosa ac versibus, pro more illorum temporum ad editorem scriptæ. Alter tonus complectitur post *quatuor libros de Avaritia, Elenchum capitum*, in quæ hosce quatuor libros satis commode distinxit auctor editionis *Trevirensis*, cui complendæ paginæ causa *Phædri aliquot versiculi de Avaris* subjecti sunt, indicem porro non minus ac in priori tomo copiosum, nec non *Catalogum scriptorum qui vel de Avaritia vel elemosyna vel divitiis et paupertate commentati sunt cum epigrammatibus ejus argumenti ex Anthologia Græca*, itidem paginæ complendæ causa ascriptis. Denique *commentario in tertio tomo comprehenso additæ sunt variae aliquot Lectiones et Emendationes ex Pithæci codice et Brassicani editione cum paucis Rittershusii conjecturis et index in eundem amplissimus. Tæce epistolas dedicatorias*, quas vix summus quispiam Rittershusii admirator legerit, nedum principes aut amici principum illorum, ad quos spectant. Tertia ex his est *ad omnes Academiarum Germanicæ professores* eique adjungitur catalogus earundem Academiarum secundum foundationis et temporis ordinem institutus. Denique ad Calcem totius operis (extremum tamen locum occupat *Odarium ad Christum O. M.*) significat editor, in animo sibi fuisse subjicere Joannis Weitzii, Tobiae Adami et Theodori Sitzmani in Salvianum notas ipsi inscriptas donatasque, nec non Brassicani aliorumque annotationes. Sed quia prelum imprimendis vacare non potuisset, per aliam occasionem hæc daturum promittit.

Circa eund. tempus. *Francofurti, apud Nic. Rothium; in-8°*. Eadem editio recusa. *Benedictini in Hist. Galliæ Litt.* sponsore *Boldiano in Bibl. Hisp. p. 52*, cujus famen testimonium parum fidum arguit *Fabricius* et proinde inter fabulas hanc editionem reponit. Sed fortasse non tam *Bittershusiana*, quam *Pithœana* editio hic recusa est.

1618. *Coloniæ Agripp., apud Ant. Hierat; in-fol.* Salviani presbyteri, et postea episcopi Massiliensis libri VIII; de Gubernatione Dei; Item Epistole ad diversos; Et *Timotheus* sive libri IV ad Ecclesiam. In *Bibl. PP.* tom. V part. in, pag. 323 seqq.

1623. *Norimbergæ, apud Simonem Halbmeyerum, in-8°*; Salviani Massiliensis opera ex editione et cum *Commentario Conradi Rittershusii*; editio secunda, cui præfixa est ejusdem *Rittershusii* vita, descripta per *Georgium F. C. R. Rittershusii, Cat. Bibl. Reg. Paris.*

In *Cat. Bibl. Bodlei*, sicuti in *Bibl. Barberiniana* laudatur hujus loci et anni editio cum *Commentario Rittershusii et aliorum*. Unde colligo, duobus voluminibus constare hanc editionem, quorum prius Salviani textum cum *Rittershusii* commentario, posteriorum Variorum, puto *Weitzii*, *Adami*, *Sitzmanni* et *Brassicani* notas, uti in *Bremensi* mox indicanda representantur, exhibent. Indeque enatum putem *Fabricii* errorem, confidenter affirmantis, *Norimbergensem* Salviani a. 1623 editionem esse nullam. Scilicet seorsim illi (fortasse etiam *Bremensibus*) obtigerat volumen posterius, sicuti in *Bibl. Reg. Parisiensi* non nisi prius occurrit. Cæterum piget me operæ impensæ ad investigandam peculiarem notarum illarum, quam sibi inscriptam donatamque fassus est *Rittershusii* editionem: præsertim cum per se levioris momenti sint et a nemine facile desiderentur. Certe *Weitzii* motu meram locorum simillimumque undique *deceptorum* farraginem præbent.

1624. *Parisiis in-fol.* Salviani de Gubernatione Dei l. VIII, etc. In *Bibl. PP.* tom. V.

1627. *Rothomagi apud Joannem Osmont; in-12.* Salviani episcopi Massiliensis de vero *Judicio et Providentia Dei ad Sakonium episcopum* libri VIII, cum scholiis *Brassicani*; *Epistole* et libri IV ad Ecclesiam catholicam.

Laudant hanc editionem *Auctores Historiæ Litt. Galliæ*. Videtur ad ed. *Parisiensem* a. 1594 esse descripta.

1633. *Oxonix; in-8°*. Salviani.... de vero *Judicio et Providentia Dei* libri VIII; *Epistole* et libri IV ad Ecclesiam catholicam. *Cat. Bibl. Bodlei*.

1635. *Coloniæ Agripp.; in-4°*. Salviani de Gubernatione Dei l. VIII.... In *Jacobi Merlonis Horstii* (i. e. ex *Horst* oriundi) *septem Tubis orbis Christiani* loco septimo.

Integer libri titulus est: *Septem Tubæ Orbis Christiani ad reformationem Ecclesiasticæ disciplinæ toto orbe præsertim in Germania ad præsentium et graviorum-malorum remedium necessario instituendam excitantes*. Continet autem, teste *Harzhemio* in *Biblio-*

A theca *Coloniensi*, septem pia opuscula ex *S. Bernardo*, *Gregorio*, *M. Chrysostomo*, *Prospero*, *Petro Damiani*, *Blesensi*, *Salviano*, novis sectionibus, proemii et annotationibus illustrata, cum appendice questionum variarum. *Fabricius* quasi totum *Salvianum* in eo recusum significat. Sed in *Cat. Bibl. Barberin.* l. I. tantum libri VIII de Gubernatione ex colandantur.

1644. *Parisiis; in-fol.* Salviani Massiliensis episcopi de Gubernatione Dei libri VIII. Ejusdem ad Ecclesiam catholicam toto orbe diffusam libri IV. In *Bibl. PP.* tom. V, quæ editio post novo titulo ornata est a. 1654, apud tres bibliopolas.

1645. *Parisiis, apud Edmund. Pepingue; in-8°*. Salviani Massiliensis presbyteri de *Providentia et Gubernatione Dei*, et de justo presentique ejus *Judicio* libri VIII. Item *Epistolarum* liber unus et *Timothei* ad Ecclesiam catholicam libri IV, cum notis *Joannis Alexandri*. Sic *Cat. Bibl. Chig.*

Textus ex editione *Pithœana* est recusus, sed adeo infelici eventu, *Baluzio* iudice, ut innumeris prope modum mendis hæc editio scateat.

1647. *Lugduni; in-4°*. Salviani.... de Gubernatione Dei libri VIII, sub hoc titulo: *Censoria de præsentibus Europæ calamitatibus, eorumque causis Præloquia ab Osiandro Stvano in lucem edita*.

Certe refertur hic titulus inter Salviani opera in *Cat. Bibl. Barberin.* t. II, p. 340; indeque eundem recitant *Galliæ litterariæ Auctores*. Sed mihi ex ipsa *Catalogi* istius inspectione non magis liquere fateor, utrum libros de Gubernatione Dei, an illos contra *Avaritiam*, quorum editio proximo loco ante proponitur, in eo contineri significare voluerit.

1648. *Parisiis, apud Edm. Pepingue; in-8°*. *Licatio Pithœanæ. Benedd. in Hist. litt. Galliæ*.

1663. *Parisiis, apud Franciscum Muguet; in-8°*. Sanctorum presbyterorum Salviani Massiliensis et *Vincentii Lirinensis* Opera. *STEPHANUS BALUZIUS Tutelensis* ad fidem codicum mss. emendavit, notisque illustravit.

Pithœanæ editionem, quanquam in multis illa laboraret, optimam tamen ex superioribus censere solebat *Baluzius* eamque novæ hujus recensionis fundamentum esse voluit, ita ut ubicumque hæc ab illa discrepet, id totum quod mutatum sit, ex fide codicum manuscriptorum, quorum aliquot vetustissimos librorum de *Providentia et ad Ecclesiam catholicam* acceperat, factum esse existimari jubeat. Quippe nihil conjecturis datum esse affirmat, nisi in epistolis uno et altero loco. Nullius enim epistolæ vetustum exemplar nactus erat, præterquam duarum postremarum, in quibus emendandis omnino secutus est codices manuscriptos. *Notarum* suarum præcipuum scopum esse profitetur, indicare variantes lectiones. Quod si quando, inquit, hos limites egredior, affirmare possum, id non omnino frustra contigisse. Quanquam id raro accidit. Has enim *Notas*, ut hoc quoque dicam, festinanter scripsi, et quasi aliud agens. Quod ideo visum est admonere, ne quis hic syllabas ad vivum

excusata, aut Notae illas ad Polycleti normam directas non esse pronuntiet. » Accedit huic editioni miro eharacterum chartarumque nitore ac elegantia praestanti *Stephani Baluzii Dissertatio de episcopatu Egreensi ad Philippum Labbeum* in formam epistolae (*d. Lutetiae xiv kal. Augusti* : M. DC. LXIII) scripta.

1609. *Parisiis, apud Franc. Muguet*; in-8°. Sanctorum presbyterorum Salviani Massiliensis et Vincentii Lirinensis Opera. Steph. Baluzius Tutelensis ad fidem veterum codicum mss. emendavit Notisque illustravit. Editio secunda.

Non solum textus hujus editionis a superiore in nonnullis discrepat, sed accessit ei etiam non exiguus notarum doctissimarum cumulus. Nam primum editor variantes lectiones, quas in margine editionis Pithœcae descriperat, rursus diligenter excussit. Tum libros de Gubernatione Dei contulit cum editione Brassicani a. 1530 et Galesinii 1564, et si quid melius in illis esset, quam in Pithœca, aut in codice Corbeiensi, quocum Pithœcam antea contenderat, in textum transtulit. Si quid vero dubium esset, aut quod admonitione indigeret, id affirmat se in Notis reposuisse, nec quidquam dissimulasse, aut propria auctoritate mutasse, de quo non admonuerit. *Addidit præterea Appendicem actorum veterum, quorum in Notis facta est mentio, quo continentur* : I. *Castoris Aptensis episcopi epistola ad Joannem Cassianum ex veteri codice rrs. bibliothecæ Regiæ*. II. *Acta imperatorum adversus Pelagium et Cælestiam* itidem ex codd. mss., nempe 1° *Rescriptum Honorii et Theodosii Imp. ad Palladium Præf. Prætorio*. 2° *Edictum Palladii*. 3° *Rescriptum Honorii ad Auxelium episc. Carthag.* 4° *Aurelii Epistola ad episcopos Byzacenæ et Argizitanæ (sic) provinciarum*. 5° *Sacra epistola Constantii imperatoris patris Valentiniani Augusti junioris, ad Volusianum præfectum Urbis, adversus Cælestium*. 6° *Edictum Volusiani pro publicatione superioris Rescripti*. III. *Traditio Petri de Sancto (qui traditur) ad Canonicam Cadurcensem*. IV. *Traditio Guillelmi de Carbonarias ad monasterium Tutelense*. V. *Traditio Eliæ de Nevis ad idem monasterium ex Chartulariis istarum ecclesiarum et monasteriorum*.

1677. *Lugduni, apud Anissonios*; in-fol. Salviani Massiliensis libri VIII de Gubernatione Dei; ejusdem Epistolæ ad diversos; item Timotheus, sive libri IV ad Ecclesiam, omnia ad emendationem Steph. Baluzii. *In Bibl. Max. Patrum t. VIII, pagg. 339-401.*

1684. *Parisiis, apud Franciscum Muguet*; in-8°. Sanctorum Presbyterorum Salviani Massil. et Vincentii Lir. Opera. Stephanus Baluzius Tutelensis ad fidem veterum codicum mss. emendavit et Notis illustravit. Editio tertia. « Cum et secunda quoque editio, inquit Baluzius, distracta fuisset, typographus autem eosdem libros sub incudem, ut ita dicam, revocare vellet, et interim nactus essem exemplar manuscriptum, quo Pithœcus usus est in emendandis libris de Gubernatione Dei, tum etiam illud, cum quo idem contulit libros quatuor adversus Avaritiam, quæ nunc exstant in bibliotheca Colbertina, putavi debere

me hanc curam elegantissimo huic scriptori, ut lucubrations ejus conferrem cum iisdem codicibus antiquis : quod puto n. e. fecisse cum aliqua utilitate horum studiorum. » Ex *actis per appendicem* in superiore adjectis resecta sunt in hac tertia num. I et II. Cæterum quamvis et ipsa satis sit nitida hæc impressio, primæ tamen elegantia longissime cedit. Inscripta est Jacobo Nicolao Colberto archiep. Carthaginensi et coadjutori Rothomagensi (*Lut. Paris., kal. April. h. a.*). Abest dissertatio de episcopatu Egarensi.

1688. *Bremæ, sumptibus Hermannii Braveri*; in-4°. S. Presbyterorum Salviani Massiliensis... Opera. Cum libro Commentario Conradi Rittershusii, ac notis integris, Joannis Weitzii, Tobæ Adami, Theodori Sitzmanni, Joannis Alexandri Brassicani, Stephani Baluzii, et Vincentii Lirinensis Commonitorium ab eodem Baluzio Tutelensi ad fidem veterum codicum mss. emendatum et illustratum, Præmissa Dissertatione G. Calixti in Vincent. Lir. Cum indicibus copiosissimis, tam ad auctores, quam ad notas. Juxta Norimbergensium partim ann. MDCXXXIII et Parisiensium ann. MDCLXIX exemplaria.

Quæ ex Norimbergensi editione in hanc transumpta fuerint ex superioribus intelligitur. De Vincentio Lir. suo loco dictum est. Series virorum doctorum, quorum notæ hic exhibentur, alia est in ipso volumine, alia in titulo, neutra curiose instituta. Nimirum Baluziana editio tota est recusa, adeoque proximæ post textum utriusque auctoris notæ sunt Baluzianæ cum indice ejusdem editionis. Dein succedunt *Rittershusii commentarius, Weitzii, Adami, Sitzmanni* et postremo loco *Brassicani* notæ, cum indice in eosdem peculiariter concinnato. Mirum vero cur editionem secundam Baluzii potius, quam tertiam, exscribendam typis dederit bibliopola, qui minime solius quæstus gratia hanc curam suscepisse videri voluit.

SECCULO XVIII.

1728. *Venetis*; in-8°. Salviani Massiliensis presbyteri Opera emendata cum notis a Steph. Baluzio. *Cat. Bibl. Firm. t. I, p. 53.*

1729. *Pisauri, e typographia Cavellii*; in-4° maj. Salviani Massiliensis episcopi Concordantiæ Operibus ejus annexæ [i. e. *Opera Salviani cum Concordantiis*] alphabetice dispositæ studio ac labore *Patris Demetrii Barbutii Soc. Jesu*, et Eminentiss. ac Reverendiss. principi cardinali Fabio de Abbatibus Oliverio humillime dicatæ. Opus omnibus sacrarum disciplinarum studiosis, sed potissimum asceticis magistris, atque concionatoribus verbi Dei summopere prolificum.

Immo opus ineptum et in chartarum, utinam minus nitidarum, jacturam impressum. Unum forte est, quod in hunc censum non veniat, *Vita seu potius Elogium Salviani a Larino Amatio novissime edita*, ab ejusdem Salviani Epistolis potissimum enucleata.

1774. *Venetis, ex Typogr. Jo. Bapt. Albritii, Hieron. fl.*; in-fol. Salviani presbyteri Massiliensis Opera quæ exstant omnia. Accessit Vincentii Lirinensis Commonitorium. Ex tertia editione Stephani Baluzii

V. C. In *Bibl. PP. et SS. Vet. Eccl.* ANDRÉE GAL-ANDRII TOMO X, pagg. 1—102.

Notæ Baluzianæ, non ut alias solet hic editor, textui statim, sed ad calcem subjectæ sunt, adeo ut in omnibus tertiæ editionis Baluzianæ forma constet, nisi quod de suo loca Biblica in inferiori margine adjecerit. De *Salviano* disserit in *Prolegg. cap. I, pag. 17, 18, 19.*

Versiones.

Omnia Salviani opera haud semel in linguam Gallicam traducta sunt a *Gorseo*, *Bonneto* et aliis. Præter ea de *Providentia* libri non solum a *Gallis* sed *Italis* etiam conversi exstant, ut sequentia testantur.

Gallicæ. — 1575. *Lyon, chez Guil. Rouille; in-8°.* S. Salvian eueque de Marseille du vray jugement et providence de Dieu, traduit en françois par B. B. D. S.

1655. *Paris, chez Caspar Meturas; in-4°.* Les œuvres de Salvian, évêque de Marseille, contenant les huit livres de la Providence, les quatre livres contre l'Avarice avec plusieurs epistres traduites avec des notes par *Pierre Gorse.*

1700. *Paris, chez Guill. Valleyre; in-12. II tomis.* Les œuvres de Salvien et le traité de Vincent de Lerins contre les Hérésies, traduits en françois par le P. *Bonnet*, prestre de l'Oratoire.

1701. *Paris, chez Louis Guerin; in-8°.* Salvien, de la Providence, traduit en françois par *Jean Drouet de Maupertuis.*

1754. *Paris, chez Jean-Bapt. Delespine; in-12.* Les œuvres de Salvien, prestre de Marseille, contenant ses lettres et ses traités sur l'esprit d'interest, et sur la Providence, traduites en françois par un P. Jésuite.

Italicæ. — 1579. *In Milano, appresso Michel Turi; in-12.* Libro di Salviano vescovo di Marsiglia contra gli Spettacoli e altre vanità del mondo, tradotto da *S. Carlo Borromeo*, una cum *Memoriale di monsignor illustrissimo e reverendissimo cardinale di S. Praside arcivescovo, al suo diletto popolo della Città, e diocesi di Milano.* *Argelati Bibl. degli Volgarizz. T. III (Milano 1767, in-4°), pag. 529.* Nescio tamen, unus, an omnes de *Gubnatione Dei* libri hoc titulo comprehendantur.

1705. *In Avignone, appresso Gio. Robby; in-4°.*

Trattato di Salviano Marsiliense della Providenza, in Latino, in Italiano, ed in Francese. *Argelati l. I.* Versio Gallica est *Malpertuisiana*, Italicæ auctor fuit *Guido Ronsartus sacerdos.*

Codices.

I. *Librorum de Avaritia*: 1° *Codex*, unde primum editi fuerunt, *Jo. Sichardi*, de quo non constat. 2° *Exemplar*, ex quo eos castigavit *Pithæus*, migraverat in bibliothecam Colbertinam, ubi illud nactus est *Baluzius* et in tertiis curis adhibuit. Sed describere non sustinuit. 3° *Codices Baluzii*, quos in prima statim editione adhibuit et cum *Pithæana* contulit, *duo Regii*, a *Nic. Colberto*, *Lucionensi* ac dein *Antissiodorensi* episcopo ac bibliothecæ Regiæ præfecto, ann. 1660, ipsi communicati, alter pervetustus, modo *Corbeiensis* librorum de *Gubnatione Dei*, quem statim connumerabimus, posterior; alter quadringentorum ferme annorum. Ac in priori illo erat epistola Salviani ad *Salonium*, quæ præfigi solet libris adversus avaritiam, quam tamen in vetusto suo exemplari defecisse monuerat *Pithæus*. Eandem vero etiam in recentiori Regiæ deprehensus fuisse *Baluzius* ni priora ejus folia periissent.

II. *Librorum de Gubnatione Dei*: 1° *Codex princeps*, id est ex quo libros illos extulit *Jo. Alex. Brassicanus*, fuit olim bibliothecæ Regiæ *Budensis* in *Hungaria* et ante ejus excidium *Ludovici regis* munificentia ad *Brassicicum* pervenit. Satis emendate scriptus fuit, ut ex collatione textus cum sequentibus editionibus comparet. 2° *Pithæi exemplar* vetustissimum, quod ille accuratissime exscribi curavit. Idem postea in bibliotheca *Colbertina* reperit *Baluzius* et ad curas tertias adhibuit. 3° *Baluzii codex*, monasterii *Corbeiensis* fuit, vetustissimus et optimæ notæ. Quippe a sexcentis inde annis scriptum existimabat et exaratum dicit ab erudita manu, quæ diligentiam et industriam inter alia eo argumento probaverit, quod interpolationes fere ubique prorsus bene collocatæ essent. Non integros tamen octo libros continebat. Subministraverat eum ex *bibl. S. Germani de Pratis* *Lucas Dacherius* *Maurinæ* congregationis socius.

III. *Epistolarum*: 1° de *Pithæi codice* non constat. 2° *Baluzii exemplaria* non nisi duas priores et duas posteriores continebant.

